

Jaar 1388 - Sir Thopas; ridder en romantische vrouwenzot

Geoffrey Chaucer leefde van 1342 tot 1400 en was dus een echte middeleeuwer. Zoals zoveel middeleeuwers ging de man in zijn 'Canterbury Tales' op bedevaart naar het graf van Thomas Becket in Canterbury.

Op de avond voor het vertrek van uit het Tabardhotel te Southwark, spreekt het gezelschap van een 30-tal pelgrims af dat elk van hen één verhaal zal vertellen op de heenreis en één verhaal op de terugreis.

Hij wordt in Engeland de vader van de Engelse dichtkunst genoemd.

't Was geen stommerik. Hij werd onder andere door de Engelse koning Edward III tot de hoogste ambten geroepen en hij werd in 1377 met een diplomatieke zending in Vlaanderen belast.

*Hij publiceerde in **1388** zijn meesterwerk 'Canterbury Tales' of in het Vlaams: 'Verhalen uit Kantelberg'.*

De overlevering wil dat Canterbury in Kent één door de Vlamingen gestichte stad was.

En het was in dit boek dat hij van Sir Thopas uit Poperinge vertelde.

Hiernaast Chaucer op zijn wat klein

De ridder, de molenaar, de rechter, de non, de klerk, de koopman, enzovoort vertelden allemaal een verhaal

en toen richtte de gastheer zich naar Chaucer zelf en zegt hij vriendelijk: 'Deze mensen allemaal hebben reeds een verhaal verteld, nu is het jouw beurt.'

Daarop antwoordt Chaucer: 'Mijn heer, ik smeeke je, wees niet te streng voor mij, want goede verhalen ken ik niet. Maar jaren geleden heb ik een lang gedicht geleerd en dat wil ik wel vertellen.'

'Wel dat is goed' zei de gastheer 'We zullen 't wel horen, het lijkt mij iets dat ons zal doen lachen!'

En daarop begint Chaucer te vertellen.

Listen, lords, with good intent
I truly will a tale present
Of mirth and of solace

All of a knight was fair and gent
In battle and in tournament
His name was Sir Thopas born he was in a far country
In **Flanders**, all beyond the sea
And Poperinghe the place

Luister heren, 't is mijn bedoeling jullie een waarachtig vrolijk en troostvol verhaal te vertellen over een ridder, die fair en galant vocht in de strijd en in menig tornooi. Zijn naam was Sir Thopas, geboren in een ver land, in Vlaanderen, over de zee, en Poperinghe was de plaats.

Zijn vader was een vrije man en heer was hij in dat land. – Hier komen we op terug!
Dan krijgen we een beschrijving van de onze ridder.
Zijn huid was wit als wittebrood, zijn lippen rood als rozen. Zijn wangen waren als papaver in het graan – the poppies of Flanders '!) – en hij had een nette neus!
*Zijn haar was saffraankleurig – **dus 't was een rosse!** (2)*
En hij had natuurlijk de mooiste kleren aan en reed dan uit om met de valk te jagen.
Hij was een goed schutter en had zijn gelijke niet bij het worstelen. – dus 't was een goede vrijer -
Vandaar dat menige jongedame in haar lustprieeltje verlangde naar een minnaar zoals Sir Thopas!
Maar steeds gehaast was hij, en zoet als de braambloem die een rijke rode bes voortbrengt.

Na deze voorstelling begint eigenlijk pas het echte verhaal. Sir Thopas gaat uit rijden met zijn lans in zijn hand! En zo rijdt hij het bos in, zowat alle kanten op.
En hij kreeg een melancholische bui.
En wat ziet hij?

- *Daar waren kruiden die te voorschijn kwamen; groot en klein – zoethout – blauwe en witte valerianen – heel wat **anjeliërs** en nootmuskaat om in 'ale' (bier) te doen. (3)*
Daarna merkt hij de vogeltjes op die aan het zingen zijn – luid en klaar. Daar door krijgt onze Sir Thopas het verlangen naar de liefde en als hij de lijster hoort zingen is hij niet meer te houden en geeft hij als een wildeman zijn hengst de sporen tot dat het beest uitgeput is en hij wel moet stoppen in een weide.

Dan roept Thopas:

Heilige Maria! Wat doet mijn hart toch pijn! Ik droomde laatst dat mijn geliefde een elfenkoningin was!

Ja, een elfenkoningin zal mijn beminde zijn, geen enkele vrouw op deze aarde is mij anders waardig. Alle vrouwen laat ik vallen voor ene elfenkoningin.

Hij springt dan weer op zijn ros en rijdt verder tot dat hij op een geheime plaats – in het sprookjesland – komt. Daar heeft iedereen schrik van onze koene held totdat er een grote reus te voorschijn komt die hem zegt: 'Luister eens hier, kind, geef je paard de sporen zodat je weg komt of anders sla ik het beest met mijn knots neer – want hier op deze plaats, dwaalt de sprookjeskoningin met harp, en pijpers en harmonie rond.'

Daarop antwoordt Thopas dat hij de morgen daarop terug zal keren met zijn wapenuitrusting aan en dat ze dan zullen vechten totdat hij de reus aan zijn lans heeft hangen.

Thopas rijdt nu terug - door zijn trots bleek geworden - naar huis – dus naar Poperinge. Daar roept hij zijn vrolijke bende samen die hem met spel en lied vermaken nu hij met een reus moet gaan vechten. Ze vertellen hem heldenverhalen en brengen hem wijn en vlees gekruid met koninklijke specerijen. Ze kleden hem aan met zijn harnas en hij krijgt zijn schild.

Zijn mantel is wit als de lelies en zijn wapen erop is een wild everzwijnshoofd met daarnaast een hoogrode karbonkel.

Hij zweert bij bier en brood dat weldra de reus dood zal zijn. Dat gebeure wat er moet gebeuren!

Daarna wordt Sir Thopas vergeleken met vele andere romantische helden waarvan hij toch wel de bloem is.

Hij rijdt weg in een gloed en dan komt er:

*‘upon his creest he bar a tour,
and therinne stiked a lilie-flour’*

versen 216 en 217

En dan... dan zegt de gastheer en de andere pelgrims tegen Chaucer, **hou nu maar op**. Wat een onzinnig verhaal zit je daar te vertellen.

1- De naam Thopas

heeft blijkbaar in het oud Engels de betekenis van ‘to fast’ of ‘te snel’ maar dan in de betekenis van ‘flitsend’ of zoals in het Poperings in het begrip ‘een snelle mokke’ wat zoveel betekent als een wel erg knappe dame.

2 – Een rossen

Een rossen heeft altijd bekend gestaan als een ‘hevig hellegebroed’

Nog niet zo lang geleden riep men:

Rostekop, in d’helle gedopt

Uitgewrongen in koffiesop

3

Het is wel heel eigenaardig dat onze Thopas wanneer hij ‘melancholisch’ wordt opeens alle ingrediënten ziet die nodig zijn om bier te kruiden en te zoeten. Daarbij is ‘valeriaan’ – valeriana officinalis - een kruid dat net zoals lupulus humulus – hop – gebruikt werd om slapeloosheid te genezen maar het had ook als effect dat het met valeriaan gebrouwen bier, bij ‘overmaat’ al vlug barstende koppijn bezorgde.

De anjelier of de anjer – dianthus – is het bloempje dat op het schilderij van de keisnijding van Jeroen Bosch afgebeeld staat en dat in ‘s Hertogenbosch dus bekend stond als het ‘kaiken’ of keike. In de middeleeuwen – zo schrijft Leley Bremness – in zijn Kruiden het complete naslagwerk - uitg van Reemst – 1997 – dreven deze **liefdesbloemen** ook in de drankjes van verloofde paren en in de kunst duiden ze op verlovings.

Daarmee weten we ook waarom de man op leeftijd in de keisnijding van Bosch een dwaas is geworden – hij was dwaasverliefd.

Verder moet er toch iets schelen aan Thopas wanneer hij ook ‘nootmuskaat’ te voorschijn ziet komen!

En daarmee stopt het verhaal van Sir Thopas abrupt.

Ik denk dat we mogen besluiten dat onze romantische en verliefde Poperingse vrouwenzot de kei in het hoofd had en hij hiermee een terechte zoon was van zijn vader en heer, de narrenkoning Meeste Ghybe. Het type van de verliefde dwaas komen we hierna ook nog tegen in Jan Stijvevoorts referein ‘Al waert een out gheboren sot’ – zie verder.

Daarmee kreeg het prototype van de verliefde dwaas – ene op leeftijd – een naam.

Onze Poperingenaar is daarmee een paar eeuwen ouder dan de verliefde Spaanse Don Quichotte van Cervantes.

Ook Shakespeare nam deze naam – Topas - over in zijn stuk 'De twaalfde nacht' in een scène waarbij Malvolio – verkleed als Sir Topas – advies geeft aan de verliefde dwaas die hij zelf is.

Maar hoe kwam Chaucer aan dit verhaal van deze Poperingse ridder?

Kanunnik Looten ontwikkelde in zijn artikel 'Chaucer et la Flandre' - Le Lion de Flandre: revue regionliste de la Flandre française 1930 – nr7 – p 31 – 45 – hierrond een theorie.

Looten beschrijft eerst hoe dat Frankrijk en Engeland in deze tijd in de 100-jarige oorlog verkeren. Daarnaast schetst hij het belang van de lakenhandel in deze tijden. In 1359 begeleidde de jonge Chaucer zijn meester Lionel, graaf van Clarence, reeds naar Frankrijk waar hij bij Reims gevangen genomen werd. In 1374 werd Chaucer tolmeester van de haven van Londen en kwam zo in contact met heel wat Vlamingen, die omwille van de lakenhandel naar Engeland kwamen.

Na een uitwijking over de joden en het mirakel van de hosties in Brussel, komt Looten bij onze Sir Thopas.

Miss Winstanley, stelt hij, identificeerde Sir Thopas met Jacob Van Artevelde, wat volgens Loten uit de lucht gegrepen is aangezien het karakter van Sir Thopas niets met onze Jacob te maken heeft, in tegendeel.

Dan stelt Looten ook de vraag; **Waarom Poperinge?**

Alleen de geschiedenis van de 14de eeuw kan ons hier een antwoord suggereren, schrijft hij. Poperinge was in die tijd afhankelijk van de abdij van Sint-Bertin van Sint-Omaars waarop de graaf van Vlaanderen meer greep probeerde te krijgen. En ook hij haalt de problemen met de lakenhandel tussen Ieper en Poperinge hieromtrent aan met de gevechten uit de jaren 1322, 1327 en 1371.

'Daardoor was Poperinge' stelt Looten 'een vervelend probleem voor Ieper en zijn zustersteden geworden en Engeland die met deze drie steden onderhandelde over het laken, werd een bondgenoot van de drie.

Poperinge was automatisch eerder Fransgezind.

Dit was het echte motief om van Sir Thopas een Poperingenaar te maken, schrijft Looten.

Poperinge sympathiseerde open of verdoken, met de de Leliaarts.

Als bewijs haalt Looten de versen 216 en 217 aan:

'Upon his crest, he bare a tower
and therein sticked a lily flower'

Of in het Vlaams:

'Als zijn helmtteken droeg hij een toren
met daarin gestoken een leliebloem.'

Als we voor alle zekerheid het Engels-Nederlands woordenboek openslaan bij 'lily' zien we dat dit woord ook – nu nog steeds – de betekenis heeft van een 'verwijfde man'. En 'lily-livered' betekent zoveel als lafhartig of blo-hartig.

Chaucer was dus op de hoogte van de spanningen tussen Poperinge en de drie Vlaamse zustersteden en vond het dus blijkbaar legitiem en toegelaten om met deze Poperingenaars te lachen. Ze deden het nu eenmaal ook zelf met hun meester Ghybe en zijn gilde van de kei.

En één van die typische kei-koppen was de 'romantische verliefde vrouwenzot'.

Daarbij blijft het ons verbazen dat Chaucer op het einde van de 14de eeuw met zijn 'Tale of Sir Thopas' – automatisch een lach kon verwachten als hij de naam 'Poperinge' aanhaalde. En het zal ook in deze tijd zijn dat de Poperingenaars zelf Ghybe op zijn ezel zetten en zichzelf de spotnaam meekregen van '**keikoppen**' te zijn.

<https://historiek.net/dertig-dieren-in-de-middeleeuwen/69548/>

De ezel – Dom & lui

Met de ezel kunnen we best een beetje medelijden hebben. Het dier staat er al sinds mensenheugenis slecht op. Ook in de Middeleeuwen. Het dier werd destijds beschouwd als een tweederangs rijdier, symbool van luiheid, toonbeeld van domheid en teken van armoede. Tot in de dertiende eeuw was de ezel in gebruik als “nederig vervoermiddel voor de geestelijkheid”. In deze bijdrage van Erwin Mantingh is een treffende veertiende-eeuwse afbeelding te vinden van een man die vanwege een bepaalde misdaad, is veroordeeld tot het maken van een schandritje op een ezel, naakt en achterstevoren.

De heks van Mallegem en de keikoppen

Hieronder vind je één van de vroegste afbeeldingen van een schilderijtje van een keisnijding. Ik heb het gevonden in een aflevering van het tijdschrift 'Le grand hebdomadaire illustré de la region du nord de la france' (bibliotheek Belle) en het zit momenteel in het streekmuseum van Belle in Frans-Vlaanderen.

*De spotnaam voor de Poperingenaars is reeds eeuwen lang: de keikoppen.
Men verhaalt dat zij deze naam kregen naar aanleiding van hun twist met die van Ieper.*

Op de 28ste oktober 1322 immers kreeg Ieper van de graaf van Vlaanderen, **Lodewijk van Nevers**, het voorrecht dat er geen laken van eerste kwaliteit meer geweven mocht worden in de omtrek van 'drie mijlen' buiten de stad Ieper.

Eén en ander leidde tot de nodige gevechten waarbij de huizen net buiten Poperinge, in brand werden gestoken.

De Poperingenaars legden zich zo maar niet neer bij dit besluit en werden dan ook door de Ieperlingen '**keikoppen**' genoemd. De Poperingenaars noemden die van Ieper, de Ieperse kindjes omdat deze als kinderen bij de graaf hun beklag gingen maken. Volgens de Ieperlingen zelf kregen deze de 'eretitel' 'mijn kinderen' van Margaretha van Konstantinopel de vrouw van Gwij van Dampierre, die hen zo noemde omdat de Ieperlingen het losgeld voor haar zonen betaalden.

Over de juiste betekenis van het verwijt een 'keikop' te zijn, moeten we ons geen illusies maken; **een keikop is simpelweg een idioot, een dwaas.**

In de 'Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde' wordt een sketch aangehaald die door de rederijderskamer 'De vierighen Doerne' van 'sHertogenbosch werd opgevoerd.

Hierin worden naast onder andere Alven, Alvinne, Peerken van Tuyl, Coppen van Mal, Heyn van Sotteghem, ook **Maas van Keyendaal** opgevoerd.

Maas van Keyendaal staat hier tussen de andere zotten.

De kei als teken van zotheid vinden we ook in de uitdrukkingen 'De kei is koning', de kei leutert hem', '**Vaar naar Leiden en laat u van den kei snijden**' en recentelijk ook 'keitof'.

Bij Bomhoff en Kramers vindt men nog: Hij heeft een kei in zijn hoofd; hij is me den kei gekweld en dat is een kei van een vent...

In het 'Boec der amoreusheyt' staat het volgende versje:

Hoe is uwen name?
Plomp sonder arch, mijn Heeren
Dats mijnen name, wildijt weten
Ick hebbe oyt al te gheerne **wittinghen** gheten
Want te Malleghe ben ick ghebroet
Ende die van Sotteghem hebben my ghevoet
Met suyvele van den **keyberschen driessche**.

De keiberschen driessche = zotte weide

Bruegel nam rond 1550 dit thema ook over en tekende **de 'Heks van Mallegem'**. In een latere versie kwam daar een gedichtje onder te staan:

Ghy lieden van Mallegem, wilt nu wel zijn gezint
Ick vrou Hexe wil hier oock wel worden bemint
Om u te genesen ben ick gecomen hier
Tuwen dienste met myn onder meesterssen fier
Compt vry den meesten met den minsten zonder verbeyen
Hebby de wesp in thoofte oft **loteren u de keyen**.

We vinden hier in dezelfde tekening ook het symbool van onze 'heks' terug. We weten ondertussen dat het prototype heks als 'brouwersse' gezien werd. We zien centraal in deze tekening een vrouw, een 'onder meesterse' van de heks, een man met een kan, bier in zijn schedel gieten.

Ik denk dat de betekenis duidelijk is; de heksen zorgden er voor dat de mannen dronken geraakten zodat de kei in het hoofd bleef luttelen. Zo bleven de mannen keikoppen of dwazen.

*Dat de Ieperlingen de Poperingenaars ‘keikoppen’ noemden, is op zich niet verwonderlijk. Of misschien zat er toch nog wat meer waarheid achter. Misschien was het bier dat deze Poperingenaars dronken, toch met **gehopt gruit** gemaakt en kleefde hieraan nog steeds de oude heksenreputatie.*

Al bij al, de Poperingenaars lieten deze spotnaam niet aan hun hart komen en maakten er uiteindelijk zelf een ere naam van.

Bruegels Heks van Mallegem – of misschien wel ‘den dwazen klood-o’

*Hetgene ons misschien wel het meest over ‘de kei’ kan vertellen, is het ‘referein 35’ van **Jan van Stijevoort** uit 1524. Deze tekst werd geëditeerd door de heren Frederik Lyna en Willem van Eeghem en is te vinden op internet onder <http://www.dbnl.org/tekst/stijoo1refe01/colofon.htm>*

*Het referein draagt de titel: ‘**Die keije verborghen onder die blesse bloot**’*

We geven hier eerst de oorspronkelijke tekst en proberen deze dan te ‘hertalen’ waarna we onze commentaar zullen geven.

O Moria zeer hoghe vernaemt Waeromme draecht morus syn blesse naect En de keye bedect tsamen aen thoot versaemt Daer syn veel redene daer elc nae haect	O Moria, zeer hoog vernoemd Waarom draagt Morus zijn bles bloot En de kei bedekt, gezamenlijk aan het hoofd Daar zijn veel redenen waar naar ik raad
--	---

Die questie heeft die solucie gheraecht Om dat die keije is int thoot ghelegghen Hij heeft die blesse soe onvruchtbaer gemaect Want hy tot droocheyt es ghenegghen Die keye is oock bedect om dat verswegghen Sou bliven / weer die keye es cleyn of groot Sulcke privilegie heeft hy gecregghen Soe en eest gheen wonder dat schuijlt in thoot Die keye verborghen onder die blesse bloot	De kwestie is bijna opgelost: Omdat de kei in het hoofd zit Heeft hij de bles onvruchtbaar gemaakt Want hij droogt gemakkelijk uit De kei is ook bedekt, omdat verzwegen Zou blijven, of de kei klein of groot is Zulk voorrecht heeft hij gekregen Zo is het geen wonder dat hij in het hoofd zit De kei zit onder de blesse bloot, verborgen
--	--

Die keye verborghen sal bat gedijen Dan bloot gelyck die rape moet Want waer hy bloot, men souder ut snijen En waer hy uute, ten waer niet goet Want half sot, half vroet, wel leven doet Dwelc doet die keye / soe eest wel noot Dat hij sij verborghen om ons behoet Aldus blyft ons by tot inder doot Die keye verborghen onder die blesse bloot	De kei die verborgen is, zal beter gedijen Dan als hij bloot als een raap zou liggen Want als hij bloot lag, zou men hem eruit snijden En als hij uit het hoofd was, deugde dit niet Want half zot, half wroet, doet goed leven En hiervoor zorgt de kei, zo is het nodig Dat hij verborgen blijft, voor ons geluk Aldus blijft hij bij ons tot in de dood De kei verborgen, bloot, onder de bles
---	--

Die keye es dierbaere dan ivorie Dan drie ander stenen, ja, vijf of sesse Soe moet hy gedect syn in een cyborie Beter dan van gouwe off van cypresse Men machem niet sien dan duer die blesse Soe es die keye een costelyck steen en fijn Hij laet hem sien meestedeel in de kermesse Duer die bloot blesse mer als een beschijn	De kei is dierbaarder dan ivoor Dan drie andere stenen, ja, zelfs vijf of zes Daarom moet hij gedekt zijn in een cyborie Het liefst van goud of van cipressehout Men mag hem dus niet zien, dan enkel maar door de bles De kei is immers een kostelijke steen en fijn Je mag hem alleen zien met kermis Dan schijnt hij door de haarbles
--	---

Van natueren en can hij niet stille gesyn Dis die blesse moet lyen menighen stoot Soo werste ghebloot en lydt groot ghepyn Want niet en cesseert inder hersenen scoot Die keye verborghen onder die blesse bloot	Van nature kan hij niet stil zijn Want de bles krijgt heel wat stoten Zo wordt de kei ontbloot en lijdt hij grote pijn Want niets stopt in de schoot van de hersenen De kei zit verborgen onder de blote bles
---	--

Al eest datmen niet en weet certeyn Weer die keye is cleyn of groot int groijen Na dat die blesse dicke, dunne oft cleyn Daer nae soe machment sien en vermoijen Sonderlinghe als die boonen bloijen En die wittinghen syn in hoer fluere Den keijen dan grote crachten toe vloyen	Al is het dat men het niet zeker weet Of de kei klein of groot gegroeid is Naargelang de bles dik, dun of klein is Kan men het wel vermoeden Zeker als de bonen bloeien En de wittingen zijn in hun fleur Dan komen er grote krachten naar de kei gevloeid
---	---

En quellen die blessen mit grooten viguere	En doet het haar pijn met groote kracht
Die keyen syn oock wonderlyc van coluere Mer meestedeel wit nochtans oec groyn en root Deen mitten keye gaet lichtelyc duere Dander draecht int hoot soe swaer als loot Die keye verborghen onder die blesse bloot	De keien zijn ook wonderlijk van kleur Maar voor het merendeel zijn ze wit, ook soms groen of rood De ene draagt zijn kei gemakkelijk De ander hem zo zwaar in het hoofd als lood De kei zit verborgen onder die blote bles
Prinche De keye crachtich als driakele Es somtyts groter dan de keyaert Nochtans blijft hy in syn tabernakele Mer hoe coempt datte, trouwen by mirakele Ghelyck die mane thoot beswaert Want al es die mense volwassen gebaert Nochtans die keye wast mit grooten tasse Hoe ouder hoe sotter, dats een woort vermaert	Prinse De kei is zo krachtig als driakel En soms zelfs groter dan de keiaard Nochtans blijft hij in zijn tabernakel Maar hoe dat komt, is een mirakel Gelijk de maan die het hoofd verzwaart Al is de mens volwassen gebaard Nochtans de kei groeit snel Hoe ouder hoe zotter, dat weet men wel
Soe es die keye wel groot van wasse Mer hy es onsienlic soe es hy te passe Anders soe waert te groot een cloot Aldus blijft invisibel indie casse Die keye verborghen onder die blesse bloot	Zo is die kei groot geworden Maar je kan hem niet zien, zo goed past hij Anders was hij als kloot te groot Daarom blijft hij onzichtbaar De kei blijft verborgen onder de haarbles

Het 'refrein' begint dus me de vraagstelling aan 'Moria' waarom 'Morus' zijn haar bloot draagt maar de kei in zijn hoofd, bedekt.

Wie **Moria** is, wordt niet gezegd.

Klassiek was dat men een klassieke godin aanriep en als we het lijstje daarvan gaan bekijken vinden we 'Moerae' of in het Grieks 'Moirā' als de beste mogelijkheid. In het Poperings kennen we de uitdrukking van de 'mare bereden zijn'.

Van Dale, het groot woordenboek der Nederlandse taal leert ons dat de Moiren, de schikgodinnen waren, drie in getal, die het lot der mensen bepalen. Zij heten bij Hesiodus Clotho, Lachesis en Atropos. Clotho is de spinster, die bij de geboorte van ieder mens zijn levensdraad begint te spinnen; Lachesis houdt hem in stand en Atropos, de onafwendbare, knipt de levensdraad door als het daarvoor bepaalde uur slaat.

Bij de wieg en bij het graf zijn hun plaatsen.

Volgens Luc Machiels en Eddy Valgaerts in hun boek 'De Keltische erfenis' werden de godinnen gekerstend en kregen de heiligen **Genoveva**, Bertilia en Eutropia de zware plichten van hen te vervullen.

Clotho, de spinster, werd dus **Genoveva** en zoals we in deel 1, onder het hoofdstukje van de 'De witten en de witte wieven' zagen was Genoveva gelijk aan **Guinevere** wat dan weer '**wit wuf**' wilt zeggen. Bij het afbeelden van Genoveva in de Roomse kerk, werden haar attributen een brandende kaars – als teken van **wijsheid** en/of leven – en **een boek**.

Soms wordt haar nog een lam gegeven en in het onderstaande geval – een schilderij van Philippe De Champaigne uit de 17de eeuw, toch nog een spinrok. Het schilderij hangt in het Museum voor Schone kunsten van België te Brussel.

Niet alleen Genoveva maar ook haar drie ‘gezusters’ worden op driekoningen gevierd.

De ‘morus’ die zijn blesse naakt draagt maar zijn kei bedekt, is de ‘dwaas’. Het prisma-woordenboekje Latijn – Nederlands leert ons dat ‘Morari = gek zijn’ en dat een ‘morio = hansworst’. Morologus is dan dwaas sprekend.

We zitten dus hier duidelijk met de kei in het hoofd.

Nu zou ‘Moria’ uit de aanroeping ook misschien wel gewoon ‘dwaasheid’ kunnen betekenen, maar ‘spinsel’ of ‘dwaasheid’ is voor ons eigenlijk toch hetzelfde.

Onder ‘morum’ vertelt mijn prisma-woordenboekje ons mogen we ook enerzijds moerbeï of anderzijds braambes verstaan. Blijkbaar al dat soort vruchten die op een bes of een hoppebel lijken.

‘Hoppebel’ is de spotnaam voor die van Schijndel, dat nu in Nederland ligt maar vroeger in Brabant lag en betekent ook zoveel als dwaas. De nar draagt bellen aan zijn muts om duidelijk te maken wie hij is.

Conclusie: hopbel = morus = dwaas
--

De kei is bedekt om een aantal redenen die wel heel praktisch van aard blijken te zijn.

De **eerste** reden is dat hij gemakkelijk **uitdroogt**. Bedekt met haar wordt hij beter beschermt tegen de zon en de warmte. De kei moet dan ook met het nodige nat – of bier - overgoten te worden zodat hij blijft lutteren.

De **tweede** reden die aangehaald wordt, is het feit, dat je dan niet kan zien of de kei **groot of klein** is en je dus niet kan zien of ne met een grote of kleine dwaas te maken hebt.

Daarbij komt dat de kei die verborgen is, beter zal gedijen. Kon je hem zien, dan zou men hem **uit het hoofd snijden**.

De gevolgen van het verwijderen van de kei uit het hoofd zouden verschrikkelijk zijn. Voor een mens is leven zonder dwaasheid in zijn hoofd misschien wel mogelijk maar zeker niet aan te bevelen.

De dichter stelt immers voor op dat ‘half zot, half wroet’ de beste manier van leven is en dank zij de kei is dit mogelijk.

Daarom blijft hij best in ons hoofd zitten tot aan onze dood.

De kei is dus heel waardevol en je mag hem alleen zien met kermis.

Van natuur uit kan hij niet stil liggen in het hoofd. Hij ‘lotert’ of ‘luttert’ dus. En krijgt het haar een duw, dan lijdt de kei ook grote pijn.

Of de kei klein of groot is, kan men vermoeden naargelang het haar dik of dun is.

En dan komt er een heel mysterieuze zin:

‘Zeker als de **bonen** bloeien en de **wittingen** in hun fleur zijn’.

Dan komen de meeste krachten naar de kei gevloeid en doet het haar erg pijn.

Die bonen zijn te associëren met het driekoningenfeest. In de vroegste tijden werd er met driekoningen met bonen gegooid om de geesten en de duivels van zich af te houden. Nu wordt diegene die de boon uit de taart op zijn bord krijgt, tot dwazen koning gekroond.

Maar wat zijn wittingen en wanneer zijn deze in hun fleur?

Hiervoor kwamen we in het versje uit het ‘Boec der amoreusheyt’ ook al het zinnetje tegen: ‘Ick hebbe oyt al te gheerne **wittinghen** gheten...’

Volgens het ‘Woordenboek der Nederlandsche taal’ kan het middelnederlandse ‘witting’ een woordspeling zijn. Als bewijs haalt men daarbij de volgende zinsnede aan:

Men vindt esels, die hen van wysheyden beroemen om datse te Loven hebben wittinghen gheten; dan zynder esels, ic en wilse niet noemen, die ander willen leeren en selfs wanen weten ...

De ‘wittingen’ in het versje van het ‘boec der amoreusheyt’ lijkt mij hieraan te voldoen. Ick hebbe oyt al te gheerne wittinghen gheten, wilt dan zoveel zeggen als; ‘Ik heb teveel domme geleerdheid opgedaan...’

‘Wit’ komt hier dus weer voor als ‘slim’ zoals in het Poperings ‘‘Ie **wit** oek olles!’

In het gedicht van Jan van Stijevoort denken we echter in eerste instantie aan een plant die in haar **fleur** of bloei is.

Wanneer we hier dan Rembert Dodoens’ Cruijdeboek’ uit 1554 (25) op naslaan, komt de **witte bryonie** – bryonie alba – of de witte wijngaard met een zwarte variant, hiervoor in aanmerking. Bij zijn ‘cracht en werckinghe’ vermeldt Dodoens ten andere het volgende:

‘Die wortel van die swerte bryonie es tot allen den voorghescreven oock goet ghelyck die witte bryonie maer niet zoo sterck ende es sonderlinghe dienstelijck tjeghen die **vallende sieckte ende swijmelinghe in thooff**/ ende om die urine te lossene /die natuerlijcke

cranckheyt der vrouwen te verweckene ende om die verstopte ende gheswollen milte cleyn te makene.'

Deze plant geneest echter de 'zwijmeling in het hoofd' en heeft dus eerder een negatief effect op de groei van de kei. Dus deze plant zal het niet geweest zijn.

En dan blijft eigenlijk alleen de hop over.

Dodoens schrijft over de hop in 1554 onder andere het volgende over:

Die tamme hoppe heeft rouwe stelen met cleynten scerpen doornekens, om die staken daer zij aen gheplant es, huer selven windende ende sseer hooch wassende.

*Die bladeren zijn rouw, den bladeren **van witte bryonie schier ghelijck**, maer wat mindere inghesneden ende bruynder van verwen. Aen dopperste van den stelen tusschen die bladeren wassen ronde **witte lanckachtige bollekens** diemen belle nuempt, niet anders wesende dan vele witgeele cleyne bladerkens tsamen in een ghedronghen.*

De oudste en oer-hoppesoort in Poperinge, had witte bellen en werd dan ook de 'witte rank' genoemd.

De keien zijn ook wonderlijk van kleur maar toch voornamelijk **wit**. Hoewel ook soms wel groen of rood. De bellen van de witte rank vroeger, waren eerst groen, werden dan wit en dan werden ze, droog zijnde, rood. Toeval?

Meestal wit, de kleur van de wijsheid of is het de dwaasheid?

Hoewel we overtuigd blijven van ons gelijk dat de Poperingse uitdrukking 'Hij heeft den witten!' te maken heeft met **de wijsheid** van de witte wieven, lijkt het ons dat in tweede instantie, in een afgeleide vorm, 'den witten' ook wel deze kei – met zijn **dwaasheid** - kan zijn.

Zoveel verschillen deze visies niet. In 'Prediker' wordt al gezegd: 'De wijsheid van de mens is de dwaasheid van God!'

Onze dichter gaat dan verder met te stellen dat de één zijn kei 'licht' draagt, terwijl de ander er onder gebukt gaat.

In zijn 'prinse' of eindstrofe, stelt hij dat de kei zo krachtig is als **driakel**. Driakel was een kruidengeneesmiddel dat afhankelijk van het recept tot 60 soorten kruiden kon bevatten. Zo dus is die kei wel heel krachtig. En hoe ouder, hoe zotter maar 'Gelukkig' blijft de kei onzichtbaar voor anderen.

'Anders soe waert te groot een **cloot**' – is met die 'cloot' – wat zoveel betekent als bol - een directe verwijzing naar **Clotho**, de schikgodin.

Hieronder geven we nog het schilderij '**De keisnijding**' van **Hieronimus Bosch**. Het hangt in het Prado te Madrid en is 48 op 35 cm groot. Het wordt gezien als een jeugdwerk van Bosch en zou dateren uit 1490.

We zien hier dat 'Genoveva' – die rechts op het tafeltje geleund staat, haar boek – het teken van haar wijsheid – gesloten heeft en 'op de kop' heeft gezet. Ze kijkt blijkbaar aandachtig naar de dwaas die de kei gesneden wordt. Alleszins ziet ze hier er toch iet wat heiliger uit dan op Bruegels tekening waarop ze ronduit 'heks' genoemd wordt.

De kei heeft hier de gedaante van een bloem – een anjelier – wat in die tijd rond 's Hertogenbosch een 'keiken' werd genoemd.

De snijder-heelmeester heeft een bierkan aan zijn gordel hangen en zijn assistent staat klaar met een prachtige gesloten tinnen bierkan om de 'droge' kei water te geven zodat hij blijft luttelen en niet vastroest in het hoofd.

Het schilderij wordt 'didactisch' ondersteund door het opschrift: 'Meester, snijdt die keye ras; myne name is lubbert Das'.

De schoolmeester Bosch kon niet nalaten om zijn publiek te paaïen met een vuile mop.

De man die in de stoel zit – diegene met de key in zijn hoofd – heet blijkbaar Lubber Das.

Een Lubber is een snijder... maar dan van varkensberen of van hengsten... dus eigenlijk een klootsnijder.

En daarin zit dan weer een verwijzing naar Clotho en naar het Vlaamse 'gekloot zijn', wat dus zoveel betekent als een kloot of een key in het hoofd gelegd zijn.

Een das werd gezien als een lui, zwaarlijvig dier en zoals iedereen weet, wordt een gesneden kater een luie en zwaarlijvige kater.

Zeker is dat het schilderij rond 1500 in de eetzaal van de bisschop van Utrecht hing en deze man heette

Filips van **Bourgondië**. Net zoals de hertog van Bourgondië en dus ook de graaf van Vlaanderen. Bourgondië was alleszins een plaats waar de hop en de legenden rond deze plant toen zeker bekend waren.

De '**Gilde van de key**' zou reeds in **1371** opgericht zijn, dus net voor het grote proces van 1372?

De deken van deze 'carnavals'- gilde heette **Meester Ghybe** en ze trokken op kermis- en feestdagen door de stad. Meester Ghybe zat daarbij op een ezel, met zijn rug naar de kop van het beest. Hij had op een kussen, een witte key van 83 pond, liggen.

Hijzelf en zijn kameraden waren als zotten getooid en droegen alle soorten eetgerief met hun mee.

Volgens **J. Opeddrinck**, verbeeldt Meester Ghybe de stad Poperinge en is de ezel het zinnebeeld van Ieper. Het verkeerd zitten drukt de vijandschap uit tussen de twee steden; de key de koppigheid van de Poperingenaars en het keukengerei de beweegredenen van de lange strijd: de verdediging van de eigen broodwinning.

Volgens **N. De Pauw**, stelt Ghybe de drie grote steden voor: Ghent, Yper en Brughe en de ezel het verdraagzaam Vlaanderen. Ghybe wil dan – vergeefs – met de staart van de ezel – de key; Poperinge – slaan en hem bedwingen.

Volgens de schrijver van de tekst en mij, moet men **de key** zien als **de dwaasheid van de Vlaamse steden**. Meester Ghybe is dan het symbool van Ghent, Yper en Brugge en hem is de key gesneden die hij nu met zich mee moet dragen.

Maar het is, zoals de dichter **Jan van Stijvoort** hier voor in zijn referein schreef; het is veel beter en geestelijk gezonder, dat je die kloot in je hoofd bewaart.

We mogen er dan ook zeker van zijn dat de 83 pond wegende kei zuiverwit van kleur zal geweest zijn.

Als onze theorie hiervoor juist is, is er een rechtstreeks verband tussen de kei en de hop en is deze spotnaam een onrechtstreeks bewijs dat er zeker reeds in 1371 – de oprichtingsdatum van de keigilde - hop in Poperinge gekweekt werd.

Genoveva trekt ten strijde met de spinrok als lans en de hopmaat op het hoofd – J. Bosch

De 'kei' in de 'keikop' vinden we ook terug in het 'keite'-bier, in Holland ook Keutebier genoemd.

Keitebier is bier zonder hop in, dat wel er voor zorgt dat de kei in het hoofd gaat leuteran.

De hopkwekende Poperingenaar 'keikop' noemen – zat en zot van keitebier te drinken – is dus eigenlijk een dubbel affront.

Om goed te kunnen begrijpen vanwaar die 'kei' in de 'keikop', of van waar die 'kei' in het 'keite'-bier komt moeten we dus hier hieeven over uitweiden.

Want die Keye gaat nog veel verder terug in de tijd.

Ridder Keye

De meeste commentaren op het stuk van Sir Thopas, stellen alleen maar dat dit voor Chaucer een persiflage was op de romantische ridderverhalen – de Koning Arthur-romans – zoals deze populair werden in de versie van Chrétien de Troyes. Deze schreef deze teksten tussen 1170 en 1190.

Wanneer men in het 'Middelnederlandsch woordenboek' van Verwijs en Verdam het woord 'key' opzoeken, krijgen we in eerste instantie het volgende te lezen:

... De kei komt voor in allerlei uitdrukkingen, welke de betekenis hebben van malen, ijlhoofdig zijn, van zijn verstand beroofd zijn.

*Deze uitdrukkingen komen reeds in de latere middeleeuwen voor en, zo schrijven de auteurs, staan in verband met de naam van **den ridder Keye uit de Artursagen**, die vaak als een zot of dwaas wordt voorgesteld.*

*Wanneer we 'Ridder Keye' gaan zoeken bij Koning Arthur, vinden we al vlug het verhaal van **Lanceloet en het hert met de witte voet**.*

Dit verhaal begint er mee dat er op het einde van een hofdag bij Koning Arthur, er een jonkvrouw komt, gevolgd door een wit hondje. Zij vertelt hem van een woud, gelegen tussen twee bergen in een dal. Om dit woud loopt een hoge muur ende enige ingang is via een poort. In dit woud, bij een rivier, leeft een hert met een witte voet, welke bewaakt wordt door zeven leeuwen.

Hierna vertelt de jonkvrouw dat ze gestuurd is door de koningin van haar land. Deze koningin wil trouwen met de ridder die haar de witte voet van het hert brengt. Het hondje dat ze bij zich heeft, kan de ridder die de strijd met de zeven leeuwen aandurft, de weg wijzen naar het hert.

Keye die het verhaal ook gehoord heeft, biedt zich aan om dit avontuur te volbrengen. En zo lezen we in het handschrift van Lodewijk Van Velthem:

Keye sprac: "Sen mi die heilegeest,
joncfrouwe, geeft mi dat hondekin.
Ik sal ember die gene sijn
Die varen sal alre eerst
Proven tgeval in dat foreest."

Keye riep dus de Heilige geest aan, zie Jonkvrouw, geef mij dat hondeke, en ik zal het gaan proberen in dat 'foreest' of woud.

'Die joncfrouwe was blide ende vroe' liet het hondje bij Keye aan het hof en vertrok. En Keye...

Ende heeft dat hondekin genomen,
Ende des ander dages comen
Daer hi messe heeft gehort. – *nadat hij de mis had gehoord*
Daer na quam hi alsoe vort
Dat hi hem wapende ende reet dane;
Ende thondekin liep vor hem vast ane
Ende Keye volghde vaste naer. – *het hondje liep voor hem uit en Keye volgde het steeds*

maar.

De dag was 'scone ende claer' – de vogels zongen in het woud - en iets voor de middag kwam Keye bij een rivier die 'wide was ende bodemloes'.

Het hondje sprong mee in het water en zwom over ; Keye echter...

Keye keerde omme den togel

Ende reet weder thusward. – *Keye keerde de teugels om en reed weer huiswaards.*

Dat hondekin swam onvervaerd

Weder over dwater wijt. – *Het hondje zwom ook weer over het water.*

Tuschen hen tweeen was eens strijt

Doe hi sach dat dede keer, - *En tussen Keye en het hondje was er een strijd.*

Doe ward Keyen therte seer

Welc sine onscout mochte sijn. – *Keye had hartzeer als hij bedacht hoe zijn terugkomst zou zijn.*

Doe peinsde dat hi thondekin

Met sinen swaerde soude slaen,

Ende segghen dat hem ware ontgaen. - *Hij dacht er dan ook om om het hondje met zijn zwaard te slaan en om te zeggen dat het hondje van hem was weggelopen.*

Al was Keye een deel verbolgen,

Hine condet niet achter volgen:

Als hi sijn ors name metten sporen

Liep dat hondekijn ember voren. – *Maar al was Keye deels kwaad, hij kon het hondje maar niet vast krijgen, als hij zijn 'horse' of paard de sporen gaf, liep het hondje toch steeds voor hen uit. En zo kwamen ze terug tot aan het kasteel van Koning Arthur.*

Doe liet hi in sinen scilt

Sijn hoeft jamberlike hangen. – *en toen liet hij zijn schild en zijn hoofd 'jamerlijk' hangen. De eerste die hij daar zag was Heer Walewijn die met onze 'arme' – en laffe – Ridder Keye spotte.*

Keye sprac: "Sou hulpe mi God,

Ik was henen niet verre,

Doe quam mi an - des benic erre -

Ende siecheit harde groet.

Die moestic keren dor die noet.

In dorste vorder varen niet.

In wiste wat mi was gesciet."

Keye sprac dan; 'Zo helpe mij God, ik was zo ver gereden, toen mij – ach, wat ben ik toch arm – een ziekte overviel en ik daarom moest terugkeren. Ik durfde niet verder rijden, ik wist wat er mij overkwam.

En na dit zelfbeklag schrijft de auteur:

Nu latic van Keyen bliven

Ende sal u van Lanceloet scriven.

Laat ons dus maar over Keye zwijgen en laat ons over Lanceloot schrijven. En daarmee eindigt in deze roman de 'queeste' van Keye. Het is Lanceloot die dan de opdracht aanvaardt om het hondje te volgen.

Niet alleen in deze Arthur-roman komt onze 'antiheld' Keye voor, maar ook in Ferguut of in Parcival. Keye krijgt als 'drossaert' van het hof een 'vaste' plaats in verschillende Arthur-romans en dient als vrolijke noot in het geheel.

Keye komt ook reeds voor in het werk '**De Jeeste van Heer Walewein en het schaakbord**' gedicht door **Penninc en Peter Vostaert**.

In dit vreemde verhaal waarbij er een 'schaakbord' in het kasteel van Koning Arthur komt binnenzweven, is het Keye – den drussaert – die met Heer Walewein de spot drijft en deze prikkelt totdat Walewein op zijn paard springt en zijn 'queeste' inzet op zoek naar het geheimzinnige schaakbord.

Op de site van de 'Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren- dbnl' – die ik voor dit werk heel geregeld geconsulteerd heb – stelt men het volgende:

... Het is zeer waarschijnlijk dat dit epos een originele compositie is van een Vlaamse of Brabantse dichter, die weliswaar van elders bekende stoffen en motieven heeft gebruikt, maar toch niet een voorhanden Franse roman heeft vertaald of bewerkt. ...

Men neemt aan dat het hier een zeer oud verhaal betreft, eigenlijk ouder dan Arthur romans met het graalmotief.

De dbnl stelt: ... Ongetwijfeld is deze jeeste van Walewein in onze litteratuur het beste voorbeeld van de Brits-Keltische ridderroman, voor dat de religieuze symbolisering via het Graalmotief dit genre van zijn eigenlijk karakter beroofde.....

Als het verhaal origineel Vlaams is, zijn Heer Walewein en **heer Keye** dan misschien wel Vlaamse Ridders? En waarom zouden ze dan niet – zoals de Zwaanridder – afkomstig kunnen zijn uit het 'litteraire' centrum van die middeleeuwse dagen – Frans-Vlaanderen.

Als we nu het één en het ander naast elkaar zetten, krijgen we het volgende.

Het verhaal van **Sir Thopas** van Chaucer is een persiflage op de oude ridderromans.

En in die romans is onze Heer en **Ridder Keye**, de mislukkeling en de sukkel.

Zijn naam **Keye** wordt – zie Verwijs en Verdam - synoniem van dwaas en levert uitdrukkingen op als de kei die in het hoofd luttert.

En die kei werd dan weer door **Meester Ghybe** gesneden.